ERCİYES AKADEMİ, 2022, 36(4), 2160-2175
https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1128913

İBRAHİM KALIN'IN MODERN BATI MEDENİYETİ TASAVVURU*

Gizem AVCI[a] Hakkı BÜYÜKBAŞ[b]

Özet

Bu araştırmada, Türk siyaseti içerisinde önemli görevleri bulunan büyükelçi sıfatıyla görevine devam eden ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Sözcülüğü ile Cumhurbaşkanlığı başdanışmanlık görevlerini sürdüren İbrahim Kalın'ın Modern Batı Medeniyeti düşüncesinin fikrî kaynakları analiz edilmektedir. Bürokrat görevinin yanı sıra önemli bir akademisyen olan Prof. Dr. İbrahim Kalın'ın düşünce sistematiği siyasal alanda oluşan sorunlara karşı ürettiği kalıcı çözüm önerileri ile başdanışmanlık görevinde bulunduğu siyasi partinin ve parti liderinin uzun süre iktidarda kalması üzerinde etkisi bulunmakla birlikte akademik alandaki başarısının Türk siyaseti üzerinde olan etkisinden söz etmek mümkün olacaktır.

Kalın örneğinde, akademik açıdan yetkin olan bir kişinin düşünce yapısının Türk Siyasetinde etkili olabileceği varsayımından yola çıkılarak yapılan bu araştırmada Kalın'ın düşünce yapısı toplum ve siyasi aktörler için önem taşımaktadır. Kalın, toplum ve medeniyete dair oluşturduğu yeni bakış açısıyla geçmişten günümüze kadar gelen kalıp yargıların zihin dünyamızı ve bakış açımızı nasıl etkilediğine dair tanımlamalar yapmıştır. Batı medeniyetinin modern bir medeniyet tasavvuru resmi çizerken Batı dışı toplumlara yapılan ötekileştirmeler, dışlamalar ve ayrımcı hareketler bir süre sonra İslâmi örgütlerin ortaya çıkmasına ve islamofobi kavramının oluşmasına neden olmuştur. Bu nedenle Kalın, toplumları medeni ya da barbar olarak adlandırırken maddi zenginlikleri yerine toplumların elinde bulunan imkân ve olanakları halka sağladığı fayda ya da zarar doğrultusunda değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Modernizm, Medeniyet, Batı-İslâm, Aydınlanma Çağı, Barbar.

✵ ✵ ✵

İBRAHİM KALIN'S IMAGINE OF MODERN WESTERN CIVILIZATION

Abstract

In this research, the intellectual resources of the modern Western Civilization thought of İbrahim Kalın, who continues his duty as an ambassador who has important duties in Turkish politics and who continues his

* Bu çalışma, "İbrahim Kalın'ın Toplum ve Medeniyet Anlayışı" tezinden üretilmiştir.

[a] Yük. Lis. Öğr., Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, gizemavc0@gmail.com
[b] Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hakkibuyukbas@erciyes.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 10.06.2022, Makale Kabul Tarihi: 23.12.2022

duties as the Spokesperson of the Presidency of the Republic of Turkey and the chief advisor to the Presidency, are analyzed. In addition to his bureaucrat duty, Prof. Dr. It will be possible to talk about the effect of his success in the academic field on Turkish politics, although İbrahim Kalın's system of thought has an impact on the long-term staying in power of the political party and party leader, for which he is the chief advisor, with the suggestions for permanent solutions he produced against the problems in the political arena.
In the example of Kalın, based on the assumption that the mentality of an academically competent person can be effective in Turkish politics, the mentality of Kalın is important for society and political actors. With his new perspective on society and civilization, Kalın made definitions on how stereotypes from the past to the present affect our mental world and perspective.
While the Western civilization was drawing a picture of a modern civilization, the marginalization, exclusion and discriminatory movements made against non-Western societies led to the emergence of Islamic organizations and the concept of islamophobia after a while. For this reason, while Kalin calls societies civilized or barbaric, he evaluates the possibilities and opportunities of societies in terms of the benefit or harm they provide to the public, instead of their material wealth.
Keywords: Modernism, Civilization, Western-Islam, Age of Enlightenment, Barbarian.

Giriş

İbrahim Kalın, Türkiye'de akademik açıdan etkin çalışmalar yapmış olmakla birlikte Türk siyaseti ve siyasal hayatında önemli bir konuma sahip olan bilim insanı ve bürokrattır. Kalın, çağdaş toplum ve medeniyet hakkında kendi kanaatleri olan bir düşünür olup Modern Batı medeniyetinin insanlığın önünde duran yegâne medeniyet olmadığını, İslâm'ın tarihte olduğu gibi günümüzde de İslâm toplumlarını etkileyip biçimlendirmeye devam ettiğini, insanlığın geleceğinde de iddialı ve daha iyi bir medeniyet olduğu iddiasını ileri sürmüştür. Ancak toplum ve medeniyet anlayışının aydınlatılmasına, Kalın'ın daha iyi açıklanması için diğer ilgili hususlardaki yaklaşımları da katkı sağladığı ölçüde diğer hususlardaki görüş ve düşünceleri yeri geldikçe ele alınmış ve çalışmamız boyunca aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle İbrahim Kalın'ın toplum-medeniyet anlayışını ortaya koymak, günümüz küresel gelişmeleri anlamamızda katkı sağlayacaktır. Kalın'a göre İslâm, İslâm toplumlarını günümüzde de aktif bir şekilde biçimlendirmeye devam ettiği gibi, insanlığı da Batı modernitesinin yozlaştırıcılığına ve insanlık için yegâne gelecek medeniyet biçimi olduğu iddiasına karşı daha insânî bir yaşam tarzı vaad ettiğini ikna edici bir biçimde göstermiştir.

İbrahim Kalın'ın görüşleri hakkında henüz bir literatür oluşmuş değildir. Bununla birlikte, modernizm ve medeniyet anlayışının daha iyi ortaya koyabilmek için yeri geldiğinde diğer çağdaş yazarların görüşlerine atıf yapılacaktır. Araştırmada modernizm ve medeniyet anlayışına dair yazılan bilimsel makale ve yayınların dışında İbrahim Kalın tarafında yazılan, Perde ve Mânâ: Akıl Üzerine Bir Tahlil, Akıl ve Erdem: Türkiye'nin Toplumsal Muhayyilesi, Açık Ufuk: İyi, Doğru ve Güzel Düşünmek Üzerine, Barbar, Modern, Medeni, İslâm ve Batı, Ben, Öteki ve Ötesi: İslâm-Batı İlişkileri Tarihine Giriş, Bir Korku Söylemi Olarak: İslamofobi, Varlık ve İdrak: Molla Sadrâ'nın Bilgi Tasavvuru, Gök Kubbenin Altında adlı eserlerin tamamı gözden geçirilmiş, Kalın'ın düşünce sisteminin temelleri konumuz çerçevesinde ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Genel olarak bakıldığında İbrahim Kalın'ın tüm eserleri adeta Modern Batı'nın evrensellik iddialarına karşı eleştiri olarak yazılmış gibidir. Kalın, bir bakıma insanlığın geleceğinin Modern Batı imkânları ile sınırlandırılmasına karşı çıkmakta, farklı hatta daha üstün imkânların mevcut olduğunu İslâm çerçevesinde gösterebilme çabası içindedir. Kalın'ın eserleri, söz konusu imkânların neler olabileceğine Modern Batı eleştirisi ile İslâm çerçevesinde gösterebilmek istemektedir. Günümüzde toplumlara modern, medeni ya da geri kalmış gibi birçok adlandırmalar yapılmaktadır. Bu noktada yaşanılan çağa uyum sağlayabilen toplumlar modern olarak değerlendirilirken; uyum sağlayamayan ya da modernite çerçevesinde öz benliklerini unutmak istemeyen toplumlar ise geri kalmış ya da barbar olarak adlandırılmaktadır.

Toplumlar tarih, dil, din ve kültür gibi birçok unsurdan bir araya gelmektedir. Her toplumu besleyen ve geliştiren farklı faktörler bulunmaktadır. Kimi toplumlara göre din daha ön plandayken; kimi toplumlarda kültürel ya da ekonomik unsurlar ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla, toplumların geçmişten günümüze kadar olan dinî inançları, gelenek-görenekleri ve ekonomik ölçütleri moderniteye olan bakış açısında belirleyici bir ölçüt olmaktadır. Toplumların gelişmişlik düzeylerinin belirtilmesinde ekonomi ilk sıralarda yer almaktadır. Ekonomi ile dış dünyaya açılan toplumlar eğitim aracılığıyla bilinçlenmekte ve yaşam standartlarını o bilinç doğrultusunda sürdürmektedir. Ekonomik bağımsızlığını kazanan toplumlar gelişme ve ilerlemeye ekonomisi zayıf olan toplumlardan daha kolay uyum sağlamaktadır. Bunun nedeni ekonomik kaygıların azalması ve toplumda bulunan bireylerin kişisel gelişimleri için zaman oluşturabilmelerinden ileri gelmektedir. Ekonomik kaygıları az olan toplumlarda bireyler kendilerini geliştirme odaklı hareket etmekte ve sorgulayabilen, hesap sorabilen bir yapıya bürünmektedir. Bireyin sorgulayabilme ve hayatı anlamlandırabilmesi hususunda akıl önemli bir konuma sahiptir. Özellikle aydınlanma çağı ile birlikte aklın merkeze alındığı yeni bir dönem başlamıştır.

Aydınlanma çağı, aklın karşısında bulunan tüm güçleri yendiği, cehalete karşı bir savaşın başladığı ve mücadelenin sürdüğü bir çağ olarak tanımlanmaktadır (Kalın, 2020, s. 22). Birey artık hayatı sorgulamaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadır. Öğretilmiş kalıp yargıların sarsılmaya başladığı aydınlanma çağı bireyin kendi varlığını idrak edebilmesi ve dünyayı keşfetmesinde de önemli bir rol üstlenmektedir. Aydınlanma, bireyi ve toplumu düşünmeye sevk eden ve kurtuluşun ancak akıl ile olacağını vurgulayan düşünsel bir sistem olarak değerlendirilmektedir (Kalın, 2020, s. 24). Düşünmeye başlayan birey ve toplum doğru bilgi olarak sadece aklı merkeze almaktadır. Dolayısıyla, aydınlanma ile başlayan bu yeni dönem birey ve toplum açısından yeni bir kimlik inşa etmiştir.

İbrahim Kalın örneğinde, Türk siyasetinde etkili olan bir kişinin düşüncelerinin günümüz Türk Siyasetinde etkili olabileceği varsayımından yola çıkılarak konuya ilgi duyulmuştur. Bu bağlamda ilk olarak modernizm ve medeniyet olgularının kavramsal ve teorik tanımları yapılarak bu toplumsal vakıalara dair açıklamalara yer verilecektir. Bu bağlamda, çalışmanın birinci bölümünde Kalın'ın düşünce sistematiğinin temel yapı taşlarını oluşturan kavramlardan biri olan modernizm akımına yer verilmektedir. İkinci bölümde Kalın'ın felsefî dünyasında önemli yeri olan modernizm-medeniyet ilişkisine dair kavramlar tanımlanmıştır. Son bölüm olan üçüncü bölümde ise Kalın'ın modern Batı medeniyeti tasavvuruna yönelik eleştirel yaklaşımlarına yer verilmektedir.

A. MODERNİZM KAVRAMININ TARİHİ SEYRİ

Aydınlanma çağının devamı olan modernizm ilk olarak Latince "*Modernus*", *Modernus* ise "*hemen şimdi*" anlamına gelen "*Moda*" kelimesinden türetilerek 5.yüzyılda Hristiyan toplumlarını Romalı ve Pagan olarak ayrılması için kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Aslan & Yılmaz, 2001, s. 94). Tarihi çok eskiye dayanan modernizm akımı aydınlanma sürecinin devamı niteliğini taşıyarak 18.yüzyılda özgürlük, eşitlik ve hukuk gibi kavramlarla tekrar gün yüzüne çıkmıştır (Aslan & Yılmaz, 2001, s. 96). Dolayısıyla, modernizm akılcı düşünceyi, evrenselliği ve ilerleme kavramlarını esas alan yeni bir yapı oluşturmuştur. Toplumda bulunan bireyleri ilerlemeci anlayışa yönelterek çağdaşlaştırabileceği yanılsamasını topluma aktarmıştır.

Birey modernizm ile medeni olduğunu düşünürken temelinde tutsaklaştırılmış ve köleleştirilmiştir. Modernizm yaklaşımının ilerleme düşüncesi toplumu ideal ve istenilen bir toplum düzenine sokmaktan ileri gelmektedir (Aslan & Yılmaz, 2001, s. 97). Bu noktada modernizm kendinden önceki çağa dair tüm düşünceleri yıkmayı esas almıştır. Özellikle Rönesans ve Reform hareketleri ile oluşan yeni düşünce sistemleri modernizm ile farklı bir boyut kazanmıştır. Aklı temele alan modern anlayış dini geri plana alan laik ve seküler toplum inşasında önemli bir hareket olarak ortaya çıkmıştır (Aslan & Yılmaz, 2001, s. 98). Modernizm ile eşitlik, hukuk ve özgürlük gibi kavramlar ön plana alınarak toplumda bulunan azınlık grupların haklarının kanun ile korunduğu, toplumun tamamının eşit hak ve yetkilere sahip olduğu yeni bir toplum yapısı tasavvur edilmiştir (Aslan & Yılmaz, 2001, s. 99). Tüm bunlarla birlikte modernizmin ilerleme ve gelişmeye olan bakış açısı teknoloji, sanayi ve bilim alanlarında da gelişim gösteren toplumsal yapıyı sosyal ve kültürel açıdan da etkileyen çevresel değişimlerle de etkisini sürdürmüştür (Aslan & Yılmaz, 2001, s. 101).

Öte yandan aklı merkeze alan modern anlayış bilimin ve bilimsel verilerin yenilenmesine ve gelişmesine katkı sağlamıştır. Gelişen toplumun bilinçlenmesinde önemli bir zemini oluşturan bilim olgusu toplumdaki öğretilmiş bilgilerin sorgulanmasına ve araştırılmasına zemin hazırlamıştır. Bilim, ekonomik alanda da etkisini sürdürmüştür. Sanayileşmede kullanılan ve icat edilen yeni makinalar toplumdaki yaşam standartlarını etkileyerek kaliteli ürün ucuz maliyet ekseninde gelişimini sürdürmüştür. Toplumdaki bireylerin eğitim ile bilinçlenmesi sonucunda toplumda ortak bir bilinç oluşturulmuş ve teknolojinin gelişimi hızlanmıştır. Diğer yönden modernizm ile birey geleneğin getirdiği değerlere karşı çıkmaya başlayarak modern çağın sunduğu yeni ve özgür düşünce sistemiyle gelenek ile olan bağını koparmaya başlamıştır (Aslan & Yılmaz, 2001, s. 103).

Özellikle Batı'da oluşan Rönesans ve Reform hareketleri aydınlamayı ve devamındaki modernizmi hızlandırarak toplumun hafızasındaki orta çağ düşüncesini sarsan, evrensel ve bilimsel görüşe dayanan, bireyin geleneksel sistem yerine daha merkeze alındığı yeni bir dünya tasavvurunu ortaya çıkarmıştır (Yıldırım, 2020, s. 208). Tüm bunlarla birlikte toplumun tarım toplumundan endüstri toplumuna geçmesi, kırsaldan kente olan göçler, sanayide insan gücü yerine makine gücünün kullanılması ve teknolojik alanda geleneksel teknikler yerine bilime dayalı çağdaş ve modern yöntemlere geçilmesi gibi toplumsal, sosyal ve ekonomik olaylar toplumun modernizme uyum sağlamasını kolaylaştırmıştır

(Demir, 2001, s. 37). Tarım toplumunun yerini endüstri dönemine bırakması burjuva sınıfının doğmasına ve gelişmeler üzerinde etkili olan bu sınıfın tamamının akılcı, pozitif ve yararcı olduğu düşüncesinin zihinlere yerleşmesi ile sonuçlanmıştır (Demir, 2001, s. 39). Bundan sonra ise toplumda tabakalaşmalar ve sınıf ayrımlarının yapılması kaçınılmaz olmuştur. Ekonomik gücü elinde bulunduran burjuva sınıfı siyasi kararlarda da rol oynayarak yönetim yapısı ile karar mekanizmalarını etkileyen ve yönlendiren bir konuma ulaşmıştır.

Batı'nın 18.yüzyıldan itibaren sanayileşme ile oluşturduğu yeni düzen diğer toplumları da etki altına alarak kendine bağımlı hale getiren ve modern olarak tanımlanan yeni bir dönüşüm olarak değerlendirilmektedir (Demir, 2001, s. 41). Modern dönemde yer verilen özgürlük, hümanizm ve eşitlik kavramları Batı medeniyetinde Rönesans, Reform ve Aydınlanma Çağı ile yeni bir dönüşüm yaşayarak özellikle 19.yüzyıldan itibaren batıda ortaya çıkan gelişmelerin ve ilmi çalışmaların arttığı kültürel bir hareket olarak tanımlanmaktadır (Demir, 2001, s. 42). Batı medeniyetinde oluşan teknolojik, bilimsel ve hukuki gelişmelerin hızlı bir ivmeyle artışa geçmesi Batı dışı toplumların gözünde gelişme ve ilerlemeye uyum sağlayabilmek için toplumları Batı'ya yönelten bir düşünce yapısının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu noktada toplumlar artık Batı'ya ilgi ve hayranlık duymanın yanı sıra Batı'yı taklit eden yeni oluşumları beraberinde getirmiştir.

Batı dışı toplumlar modernliği artık geçmişte örneği görülmeyen kusursuz bir oluşum, gelenekten kopuş ve taze bir başlangıç olarak görmesinden dolayı moderniteye olan adaptasyon sürecini hızlı bir şekilde tamamlamışlardır (Demir, 2001, s. 44). Öte yandan modernizmin temel ilkeleri olan özgürlük, akıl ve eşitlik gibi kavramların devrim ile birlikte anılmaya başlaması ile toplumun dönüştürülmesi gerektiği düşüncesi geçmişten tamamen kopmak, yeni köklü değişimleri yapmak açısından büyük önem taşıyan bir kavram haline getirilmiştir (Demir, 2001, s. 46). Bu nedenle toplumların ilerleme ve gelişme isteği Amerikan, Fransız ve Rus devrimleri gibi birçok devrimin ortaya çıkmasına ve akıl ile özgürlüğe ulaşma hususunda farklı düşünsel bakış açıları yaratmıştır (Demir, 2001, s.47). Dolayısıyla, devrim artık toplumları dönüştüren bir araç olarak kullanılan ve modernizm için olumlu etkileri olan bir yöntem olarak tanımlanmıştır (Demir, 2001, s. 49).

Modernizmin oluşturduğu ilerleme kavramı medeniyet olgusunun da temel noktasında yer alan bugünün geçmişten "daha iyi" olacağı düşüncesi ile şekillenen bir yapıdır (Kalın, 2007, s.47). Oluşan iyi kavramı ilerleme açısından bakıldığında büyüme ve gelişmeyi getiren pozitif bir anlam taşımaktayken modernizmin toplumsal hayatta getirdiği sosyal, ekonomik ve dînî sorunlar ekseninde negatif anlamları taşımaktadır. İnsanların oluşturduğu modern sistemler bir süre sonra kontrol edilemez bir hale gelip bireyin ve toplumun üzerinde yıkıcı etkilere sebep olabilmektedir (Kalın, 2022, 88). Bundan sonraki bölümde modernizm ile medeniyet ilişkisine yer verilecektir.

B. MODERNİZM İLE MEDENİYET İLİŞKİSİ

Medeniyet kavramı ilk olarak "*Medine*" şehrinden türeyen daha sonra ise Latince "*Civilis*" yani "*şehirle ilgili*" anlamına gelen ve toplumların sanat, din ve bilim gibi alanlar için yüksek konuma erişen toplumları tanımlamak için kullanılmaktadır (Üregen, 1998, s. 42). Medeniyet, ilkel toplumsal evrelerden sonra ortaya çıkarak kültür ya da sanat ile birlikte tanımlanabilen ileri bir toplumsal yapıyı adlandırmak

için kullanılmıştır (Üregen, 1998, s43). Bu noktada medeniyet düşüncesinin ortaya çıkmasında tarım hayvanlarının ehlileştirilmesi, bilim ve teknikte yapılan gelişmeler ve kentleşme gibi kavramlar önem taşımaktadır (Kalın, 2020, s. 24).

Bireyin ve toplumun birbirleriyle olan ilişkilerini kapsayan medeniyet ve medeni olma hali varlığa ve insanlara karşı ahlaklı, barışçıl, adil ve hoşgörülü bir yaklaşım tarzını içinde barındırmasından dolayı medeniyetin oluşmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Kalın, 2020, s. 26). Bu yüzden Kalın'a göre toplumların medeni ya da barbar olarak adlandırılmaları sahip olduğu maddi imkân ve olanakların aksine varlığı ve hayatı anlamlandırmaya dair ortaya koyduğu düşünce biçimi, tutum ve davranışları mihverinde tanımlanmaktadır (Kalın, 2020, s. 27). Batı dillerinde medeniyet kavramının karşılığı olan "*Civilization*" kelimesi ilk olarak 1757 yılında Mirabeau Markisi Victor de Riqueti tarafından kullanılarak Avrupa'ya yayılmakla birlikte Yunanca şehir olarak adlandırılan "*Civilis*" ya da "*Civitas*" gibi nezaket, incelik ve kibarlık anlamlarını taşıyarak günümüze ulaşmıştır (Kalın, 2020, s. 28). Barbarlık düşüncesinin tam karşısında yer alan medenilik kavramı insani, hukuki ve ahlaki davranışları kapsarken; medeniyet kavramı tüm bu davranışların sonucunda ortaya çıkan siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan ortak olarak kabul gören fikri bir düşünce sistemi olarak betimlenmektedir (Kalın, 2020, s. 29).

Medeniyet tasavvurunun temelinde yer alan medeni olma hali bireyin ve toplumun birbiriyle olan ilişkilerinde ahlaki ve insani davranışların diğer toplumlara karşı da uyumlu olunması ile tanımlanmaktadır (Kalın, 2020, s. 30). Bundan dolayı toplumların medeni olarak adlandırılabilmesi için diğer toplumlara yönelik davranış biçimi önem taşımaktadır. Günümüzde medeniyet olgusu toplumların sanayi, teknoloji ve bilimsel gelişmeleri ile birlikte değerlendirilmektedir. Oysa toplumların maddi zenginliği sadece o toplumda yaşayan bireylerin yaşam standartlarının artmasında bir etken niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte medeniyeti oluşturan medenilik hali daha temel ve kalıcı bir noktada bulunan ve toplumların varlık ile evrene dair düşünce yapılarının şekillenmesini sağlayan düzen olarak değerlendirilmektedir (Kalın, 2020, s. 31).

Modernitenin bireylere sunduğu özgürlük ve rasyonel bir toplum dizaynı oluşturması medenileşme sürecinde de aklın referans alındığı ve akıl dışındaki kavramların kontrol altına alınması ile şiddetin iktidara ilişkin bir araç olmaktan çıkarılması neticesinde modernleşmek ile medenileşmek kavramları eş anlamlı olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Kalın, 2020, s. 32). Tüm bunlarla birlikte medeniyetler tarihi tecrübe ve deneyim açısından değerlendirildiğinde dinamik ve organik yapıları içinde barındıran canlı organizmalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Kalın, 2020, s. 34). Bu noktada tarih, kültür ve dil gibi birçok kavram medeniyetin varlığını etkilemektedir. Toplumların medeniyete dair bakış açısı da diğer toplumlarla olan etkileşim ve iletişime bağlıdır. Özellikle ticari açıdan iş birliği içerisinde olan toplumlar ekonomik kazançlarının yanı sıra diğer toplumun tarihî yapısına, gelenek-göreneklerine ilişkin bilgiye de sahip olmaktadır. Medeniyet, birçok faktörü içinde barındıran bir yapıdır. Toplumların medeniyet anlayışını idrak edebilmek için o toplumun dünya görüşüne, ahlâk yapısına, şehir hayatına, kültür ve estetik düşüncelerine yönelik yaklaşımları ile birlikte birçok unsurun analiz edilmesi ile ulaşılmaktadır (Kalın, 2020, s. 35).

Öte yandan medeniyet kavramı toplumların maddi refahı ve imkânlarını da kapsayan çok yönlü bir yapıdır (Kalın, 2020, s. 37). 18. ve 19. Yüzyıl Avrupa'sında toplumların medeni olarak tanımlanması

için maddi, teknik ve bilimsel gelişmelerin ilerlemesine bakılmakta ve gelişime hızlı bir şekilde uyum sağlayamayan toplumlar ise geri kalmış, barbar ya da yabanî gibi olumsuz şekillerde adlandırılmaya başlanmıştır (Kalın, 2020, s. 38). Bu noktada aydınlanma düşünürleri medeni olma halini ve medeniyet kavramlarını Avrupa ile özdeşleştirerek Avrupa medeniyetini merkeze alan kültür ve medeniyet düşüncesi tasvirleri yaparak Avrupa'yı medeni, gelişmiş ve ilerlemeci olarak adlandırırken diğer toplumları barbar ve gerici olarak tanımlamıştır (Kalın, 2020, s. 40). Bu durum zihinlerde yeni bir algı oluşturarak medeniyet ve medeniliği Avrupa toplumları ile bütünleştiren bir imaj yaratmıştır. Bundan dolayı diğer toplumların da medenileşebilmesi için kendilerinden üstün ve gelişmiş olan Avrupa'nın himayesi altına girmesi sağlanarak yeni bir emperyalist sömürge düzeni oluşturulmuştur (Kalın, 2020, s. 41).

Medeniyet kavramı bir yandan toplumların manevi değerlerini bünyesinde barındırırken diğer yandan özenilen, arzu edilen, olması istenen ve hukuka dayalı sistem oluşturabilen toplumlar medeni ve medeniyet sahibi olarak tanımlanırken bu özellikleri eksik olan toplumlara göre ileri ve üstün bir konumda değerlendirilmektedir (Kalın, 2020, s. 43). Tüm bu unsurlar toplumların medeniyet çerçevesinde gelişmiş ya da geri kalmış olarak tasvir edilmesinde önem taşımaktadır. Oysa imkân ve olanaklarına göre medeni vasfını taşıyan toplumlar medeniyete dair noksanlıklar yaşamaktadır. 19. yüzyılda medeni olarak adlandırılan İngiliz toplumu, hukuk sisteminde noksanlıklar olan ve yarı medeni olarak değerlendirilen Hindistan toplumundan üstün olduğu görüşü medeniyetin hukuk ve düzen ölçütlerine göre değerlendirilmesinin bir sonucudur (Kalın, 2020, s. 44). Hâlbuki medeniyeti oluşturan birçok unsur bulunmaktadır. Toplumların medeni ya da geri kalmış olarak değerlendirilmesinde her toplumun farklı yapı taşları, tarihî geçmişi, kültür yapısı ve dinî inançları gibi pek çok faktör göz önüne alınarak yapılmalıdır. Bundan sonraki bölümde Kalın'a göre modern Batı medeniyeti tasavvuruna yer verilecektir.

C. KALIN'A GÖRE MODERN BATI MEDENİYETİ TASAVVURU

Batı medeniyetinin modernleşme süreci oldukça eskiye dayanmaktadır. Batı gelişme ve ilerlemelere uyum sağlarken; diğer devletleri ötekileştirerek Batı'nın üstün olduğu anlayışını zihinlere yerleştirmiştir. Bu noktada Batı'nın ötekileştirdiği toplumların başında İslam medeniyeti gelmektedir. İslâm'a ve Müslümanlara yönelik yapılan olumsuz adlandırmalar Batı'nın modern bir medeniyet olduğu İslâm'ın ise barbar ve geri kalmış bir medeniyet olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Hristiyanların İslâm'a dair oluşturduğu ilk düşünce, İslâm'ın sapkın bir din ve peygamberinin sahtekâr olduğuna yönelik yapılan açıklamalardır (Kalın, 2011, s. 150). Bu durum orta çağ ve Rönesans düşünürleri tarafından İslâm medeniyetine yönelik ilgi ve merakın ortaya çıkmasına neden olarak yapılan araştırmalar sonucunda İslâm'a hayranlık duyulması ile sonuçlanmıştır (Kalın, 2011, s. 151).

İslâm'a duyulan ilgi İslâm felsefesinin, kültürünün ve tarihinin tüm dünyaya yayılmasını sağlamıştır. Dolayısıyla, İslâm'a dair oluşturulan kalıp yargılar ve olumsuz tasvirler azalmaya başlamıştır. Bu durum Batı'nın Müslümanları bir tehdit olarak görmesine neden olarak Batılı düşünürlerin İslâm'ı gerici, doğulu ve irrasyonel olarak adlandırmasına, İslâm'a ve Müslümanlığa dair olumsuz söylemler oluşturmasına ve İslâm'a yönelik oluşan iyimser imajın tersine çevrilmesiyle sonuçlanmıştır (Kalın, 2011, s. 154). Bu noktada İslâm felsefesine dair önemli düşünürlerimizden biri

olan Hilmi Ziya Ülken'in tasavvurları önem taşımaktadır. Ülken'e göre, İslâm felsefesi antik Yunan'la modern Avrupa arasında köprü görevi üstlenmektedir (Altıparmak, 2013, s.111).

Bunun sebebi olarak; "Birincisi, İslâm felsefesinde özgün eserlerin olduğu; diğeri ise bu felsefenin Batı'ya tam olarak aktarılmadığı biçimindedir. Bu yaklaşım sanki İslâm felsefesinin diğer felsefeler gibi özgün bir yapı arz ettiğini dışlayan bir görünüm ortaya koymaktadır" (Altıparmak, 2013, s.113).

Bu noktada oryantalizm ortaya çıkarak İslâm medeniyetini ele alan araştırmalarla Batı'nın gözünden ve düşünce yapısından yeni bir İslâm medeniyeti resmi çizmiştir (Kalın, 2011, s. 160). Edward Said'e göre oryantalizm şu şekilde tanımlanmaktadır:

"Oryantalizm kültür, bilim ve kurumlar tarafından sessizce meydana çıkarılmış basit bir tema yahut politik bir alan değildir. Doğu üzerine yazılmış eserlerin yaygın bir koleksiyonu da değildir. Batı'nın Doğu dünyasını ezmeye yönelik hain bir emperyalist komplosu da sayılmaz..Oryantalizm estetik, bilimsel, ekonomik, sosyolojik, tarihe ait ve filolojik metinler aracılığıyla "aktarılmaya" çalışılan bir cins jeo-ekonomik görüşler bütünüdür. Oryantalizm coğrafi bir ayrım değil bir seri "çıkarlar" toplamıdır… Bu sistem açıkça ayrı bir dünyanın yönlendirilmesi, kullanılması, hatta eritilmesi için gösterilen gayretlerin tamamını kapsar. Oryantalizm bilhassa politik iktidarla ilişkili gibi görünmeyen fakat çeşitli iktidarların kuvvet farklarından doğan ve varlığını böylece sürdüren dengesiz bir alışveriş düzenidir. Bu alışveriş bir ölçüye kadar sömürge ve imparatorluk idarelerinde olduğu gibi siyasal iktidarla; linguistik, mukayeseli anatomi veya modern politik ilimlerden geçerli ilimler alanında entelektüel iktidarla; din, kurumlar, kıymet hükümleri, ulusal zevk ve edebiyat alanında kültürel iktidarla; "Biz" ve "onlar" esasına dayanan fikirler halkası içinde ahlaki iktidarla sürer gider. Sonuçta Oryantalizm konusunda ileri sürdüğüm tez, onun kültür, politika ve moda modern aydın düşünceler çerçevesinde çok geniş bir alana yayıldığı fakat "bizim"dünyamızla gerçek "Doğu" arasında çok az ilişkili olduğu noktasında toplanmaktadır" (Said, 1998, s. 26-27).

Böylece İslâm'a duyulan ilgi ve canlılık etkisini kaybetmeye başlayarak İslâm'ın aslında yaşayan bir gelenek olmadığı ileri sürülmüştür (Kalın, 2011, s. 162). 20.yüzyıl ve içinde bulunduğumuz dönemde ise İslam ve Batı arasındaki ilişki geçmiş dönemlerden gelen imgeler ve klişeler ile devam etmektedir (Kalın, 2011, s. 164). Bu şekilde İslam, despotik, kabile ve az gelişmiş olarak tanımlanıp ötekileştirilirken Batı, ilerlemeci, özgürlük ve eşitliğe önem veren, insan haklarına saygı duyan olumlu bir medeniyet tasavvuru ile üstün bir konuma yükseltilmiştir (Kalın, 2011, s. 165). Avrupa'da ortaya çıkan Rönesans ve Reform hareketleri, iktisat politikaları ve bilimsel gelişmelerin hızlı bir şekilde artması sonucunda Batı, modernizme uyum sağlayan üstün bir medeniyet olarak zihinlere yerleşmiştir (Acar, 2003, s. 38). Rönesans ile Batı toplumlarında oluşturulan yeni, çağdaş ve bilime açık bir toplum tasavvuru Doğu toplumlarının da ilerlemeyi ve gelişmeyi takip edebilmesi için Batı'ya yönelmeleri ile sonuçlanmıştır (Yıldırım, 2020, s. 193). Bu durum toplumu birçok alanda etkileyerek yeni bir kimlik inşası ile sonuçlanmıştır. Toplumlar medeni ve modern olarak tanımlanabilmek için birçok alanda Batı'yı taklit etmeye başlamıştır. Sanat eserlerinde dahi Batı'nın ürettiği eserlerden ilham alan sanatçılar kendi gelenek ve kültürlerini geri plana alan çalışmalar üretmiştir. Bu durum sanatçıların hayal dünyasını da etkileyerek zihninde oluşturduğu yargılardan dolayı özgün eserlerin ortaya çıkmasını engellemiştir.

Tüm bunlarla birlikte toplumun davranış biçimlerinin Batı'ya göre şekillenmesi ile modern olarak adlandırılabilmek için kültürel kıyafetlerin yerini Avrupa'ya özgü yeni kıyafetlerin alması gibi olgular toplumun yeniden şekillenmesinde rol oynarken; bilim, teknoloji ve felsefe gibi birçok alanın gelişmesinde sanayileşme süreci ile hız kazanmıştır (Kalın, 2020, s. 303). İslam medeniyeti 10-15. Yüzyıl arasında ilerleme ve gelişme açısından Batı'dan daha üstün bir konumda yer alırken Batı 17. Yüzyıl ile birlikte teknik ve ekonomik açıdan yükselmeye ve gelişmeye başlamıştır (Kurt, 2008, s. 38). Genel itibariyle sekizinci asrın ortalarından itibaren Müslümanlar kâğıt yapmayı öğrenip çeşitli eserler yazarak İspanya ve Sicilya gibi toplumların kâğıda ulaşmasını sağlamış ve daha sonra Avrupa'ya kâğıt ulaşarak bilim ve kültürün tüm dünyaya yayılmasını sağlamıştır (Kurt, 2008, s. 39).

İslam medeniyeti yazı ve bilimin dışında ticaret ve ulaşım konusunda da gelişim göstererek kalabalık ve donanımlı bir tüccar sınıfı oluşturarak ticareti hızlı bir şekilde yönlendirmeye başlamıştır (Kurt, 2008, s. 40). Gelişmeyi ve ilerlemeyi diğer toplumlardan hızlı bir şekilde ortaya çıkaran ve uyum sağlayan İslâm medeniyeti bir süre sonra ise gerilemeye ve durağanlaşmaya başlamıştır (Kurt, 2008, s. 41). Bu durum 16. Yüzyıl itibariyle Batı'nın yükselmesine ve toplumlar arasında oluşan güç dengelerinin değişmesine yol açmıştır (Kurt, 2008, s. 43). Batı'nın ani yükselişi toplumun bilim, teknoloji ve ekonomi alanında da gelişmesini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda İslâm dünyası gelişmelere uyum sağlayamayarak Batı tarafından geri kalmış olarak tanımlanmıştır (Kurt, 2008, s. 45). Bu süreçten sonra Batı artık diğer toplumların gelişmiş ya da geri kalmış olarak tanımlanmasını kendi gelişmelerine olan uyum ve oluşturduğu düşünce yapısı ekseninde değerlendirmeye başlamıştır.

Tüm bunlarla birlikte Batı'da oluşan gelişme ve yenilikler tarım toplumlarını da etkilemiştir. Batı ürettiği teknik ve bilimsel gelişmeler ile tarıma dayalı sistemi terk ederek toprağa dayalı sisteme geçiş yapmış ve ekonomik üstünlüğü sağlayan burjuva sınıfının ortaya çıkmasına yol açarak toplumları bir diğer açıdan kendine bağımlı hale getirmiştir (Kurt, 2008, s. 46). 16. Yüzyıl ile birlikte İslâm dünyasının eski gücünü kaybetmesi ve istilalara açık bir konuma gelmesi ile tarım toplumundan endüstri toplumuna geçiş yapamaması gibi birçok durum İslam'ın gerilemesine Batı'nın ise yükselmesine yol açmıştır (Kurt, 2008, s. 47). 18. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde İslâm toplumlarının zayıflaması sonucunda Batı gelişmelere daha çok ivme kazandırarak tıp, denizcilik ve tarım gibi birçok alanda yenilikleri getirmesi ve Rönesans ile Reform hareketlerinin de etkisiyle Batı modernizme doğru ilerleyerek yeni bir değişim ve dönüşüm yaşamıştır (Kurt, 2008, s. 49). Bu değişimler teknolojik ve bilimsel gelişmelerin artmasıyla daha sağlam bir zemine kavuşmuştur.

Toplumun eğitim seviyesinin arttırılması ile bilinçlenen bireyler birçok alanda üretim ve verimliliği etkilerken 17. Yüzyıldan itibaren oluşturulan iktisat politikaları ve merkantalizm ile Batı'da sermaye birikiminin oluşumu sağlanarak toplumun yaşam standartları ve refah düzeyi arttırılmıştır (Kurt, 2008, s. 51). Batı'nın 19.yüzyılda tarım toplumundan endüstri toplumuna geçiş yapması ile birlikte sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeleri daha hızlı bir biçimde arttırması sonucunda Batı artık kendini gelişmiş modern bir medeniyet olarak tasavvur etmeye başlamıştır (Kurt, 2008, s. 52). Tüm bunlarla birlikte icat ettiği ürünler ve ekonomik alanda yaptığı yenilikler ile diğer toplumları kendine bağımlı bir hale getiren Avrupa birçok kıtada yer alan insanların kendine hizmet ettiği yeni bir sömürge düzeni inşa etmiştir (Kurt, 2008, s. 54). Batı bu şekilde ilerlerken İslâm dünyasının geri planda kalması ve

modernizmi geç idrak etmesi ile medreselerin skolastik düşünce ile sürmesi, modern bilimlere uyum sağlayamaması sonucunda İslâm medeniyeti birçok alanda geri kalmış olarak değerlendirilmiştir (Kurt, 2008, s. 56). Öte yandan 19. Yüzyıl ile işlev kazanan avrupamerkezci bakış açısı Batı'nın moderniteyi getiren eşsiz bir rasyonaliteye ve demokrasiye sahip olduğunu vurgulayarak Batı'nın modern bir medeniyet olduğu düşüncesini zihinlere kazımıştır (Yüksel, 2014, s. 195). Dolayısıyla modern dönemde gelişmiş bir medeniyet olarak adlandırılmak için Batı'nın oluşturduğu icat ve ilerlemelere olan uyum, medeniyet ile medeniliğin ölçütü haline gelmiştir (Kalın, 2020, s. 47). İlerleme düşüncesi ise maddi, teknik ve teknolojik açıdan yapılan gelişmeler ile değerlendirilmektedir (Kalın, 2020, s. 49). Aydınlanma sonrası oluşan düşünce sistemi medeni olan toplumların modern olduğuna dayanmakta ve medeniyete ulaşabilmenin yolunun da modernleşmeden geçtiğine dayanmaktadır (Kalın, 2020, s. 75).

Paul Ricoeur'un 1961 yılında yayınladığı "Evrensel Medeniyet ve Ulusal Kültürler" adlı makalesinde de ortalama bir medeniyetin diğer toplumları etkisi altına almaya çalıştığını ve modernitenin yapay bir medeniyet oluşturarak toplumda yer alan farklı kimlik gruplarını ortadan kaldırmaya çalışmasını büyük bir tehlike olarak görmektedir (Ricoeur, 1965, s. 275). Modern medeniyet düşüncesinin küresel sistemde yaygınlaşmaya başlaması; devamında evrensellik yerine kapitalizmi, kültürel sığlaşmayı ve tek-tipleşmeyi getirmektedir (Kalın, 2020, s. 77). Elbette teknoloji ve kültür gibi sınır tanımayan ürünler dünya çapında yayılmakta ve küreselleşme için önem taşımaktadır ancak küresel olması evrensel bir değeri olduğu anlamına gelmemektedir (Kalın, 2020, s. 78). Örneğin; ABD ve Çin gibi birçok ülkenin ürettiği ürünlerin dünyanın her yerinde kullanılabilir olması küreselleşme için önem taşırken evrensel bir ölçüt olarak değerlendirilmemektedir (Kalın, 2018, s. 79).

Bunun nedeni küresel dolaşıma giren ürünlerin hangi düşünsel sistem sonucunda böyle bir niteliğe büründüğü ile kapitalizm, serbest piyasa ve ulus-devletler arasındaki ilişkiler ile belirlenmektedir (Kalın, 2020, s. 80). Günümüzde ise küreselleşme ve tek-tipleştirici tüketim kültürünün etkisi olmasına rağmen İslam, Batı, Hint ve Çin gibi köklü bir kültüre dayanan medeniyetler varlık ve dünya görüşü ile yeniden şekillenerek toplumları kendi geleneklerini keşfetmeye yöneltmiştir (Kalın, 2020, s. 96). Küreselleşmenin varlığı kabul edilirken toplumlar tekrar kendi gelenek-görenek ve medeniyet anlayışlarını inceleyen bir tutum oluşturmuştur. Bu durum medeniyetlerin dinamizmi ve sürekliliğine katkı sağlarken toplumda oluşan yeniliklerin ve çoğulcu yaklaşımların farklı düşünce tasavvurları yaratmasına da katkıda bulunmuştur (Kalın, 2020, s. 98). Bir başka yönden teknolojinin küresel sistemde dolaşıma girmesi toplumların tarımdan eğitim gibi birçok alanda yeniliklere uyum sağlamasını kolaylaştırmıştır (Kalın, 2020, s. 100). Bununla birlikte kültürel ve etnik farklılıklar tanınmaya başlanarak toplumda çoğulcu bir anlayış egemen olmaya başlamıştır (Kalın, 2020, s. 102).

Nitekim Batılı olmayan toplumların medenileşmek ile Batılılaşmaya çalışması avrupamerkezciliği ve emperyalizmin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kalın, 2020, s. 107). Emperyalizm, toplumların sadece işgaller sonucu sömürgeleştirilmesinin dışında fikrî ve politik açıdan da toplumların sömürge haline getirilmesini kapsamaktadır (Kalın, 2020, s. 108). Fikrî ve politik sömürge ilerleme, medeniyet, ilkellik, barbarlık, geri kalmışlık gibi birçok kavramlar ile siyasetçiler, iş insanları ve akademisyenler gibi kişiler tarafından da kullanılarak meşru bir zemin sağlanmaktadır (Kalın, 2020, s. 110). Batı'nın en üst medeniyet olarak tasavvur edilmesi ve diğer medeniyetleri medenileştirebilecek olan tek üstün güç

olarak görülmesi toplumların köleleşmesine ve tutsaklaşmasına yol açmıştır. Batı sömürgeleştirdiği toplumların zihin dünyalarını da kendi düşünce sistemleri etrafında şekillendirmiştir.

Zihinlerde oluşan baskı, alınan kararların Batı'ya uygun bir biçimde alınmasını sağlamıştır. Bu noktada bilim ve teknoloji önemli bir rol oynamıştır. Modern bilimlerin eğitim sistemi içerisine dâhil edilmesi ve eğitim programlarıyla geri kalmış olarak nitelendirilen ülkelerin medenileştirilme olgusu zihin dünyalarının ele geçirilmesi ile sonuçlanmıştır (Kalın, 2020, s. 111). Sömürgecilik Avrupa'nın kendi varlığını gerçekleştirmesi için bir kaynak iken medenileştirme misyonu altında yapılan eğitim programları ise Avrupalı aydınların kendilerini daha üstün ve nitelikli olarak görmelerine katkı sağlayarak bireylerin zihinlerinde düşünsel fetihler oluşturmak açısından önem taşımaktadır (Kalın, 2020, s. 112). Doğu'nun geri kalmış, despotik, baskıcı ve gerici gibi olumsuz terimlerle gösterilmesi Batı'nın emperyalist müdahalelerini meşru hale getirerek siyasal alanda kahraman kimliğini kazanmasına sebep olmuştur (Kalın, 2020, s. 113). Bundan dolayı modern Batı düşüncesi batılı olmayan toplumların kültürlerini ve tarihlerini yok sayan ve medeni olmayı modern seküler Avrupa'nın elinde bulunan imkân ve olanaklar ile değerlendirilmesinden dolayı bu değerler etrafında kalan bireyler ile toplumları barbar, geri kalmış ya da gerici olarak göstermektedir (Kalın, 2020, s. 114). Oysa toplumlar bir toplumun değer yargılarına göre medeni ya da barbar olarak değerlendirilmemelidir. Kalın bu noktada toplumların medeni olarak adlandırılabilmesi için elinde bulunan imkânları insanlığın faydasına ya da zararına yönelik kullanıp kullanmadığına göre değerlendirmektedir.

Çok güçlü ekonomisi olan toplumlar medeni olmayacağı gibi ekonomisi zayıf olan ve geri kalmış olarak nitelendirilen toplumlar temelinde medeni olabilmektedir. Medeniyete ve medeni olma haline ilişkin toplumsal ve siyasal bakış açısı bu noktada önem taşımaktadır. Geri kalmış olarak değerlendirilen bir toplum kültürüne, tarihine ve diğer manevi değerlerine sahip çıkarak bulunduğu topluma fayda sağlayabiliyorsa o toplum barbar değil medeni olarak adlandırılmalıdır (Kalın, 2020, s. 115). Avrupamerkezci düşüncenin zihinlerde oluşturduğu kalıp yargılardan dolayı toplumları değerlendirirken dahi Avrupa'nın oluşturduğu düşünce sistemine göre yorumlamaktayız. Modernliğin özenilen yeni bir oluşum olarak gösterilmesi gelenek karşıtlığının ortaya çıkmasına neden olarak kendi değerlerimizi unutmamıza neden olmuştur. Oysa günümüz şartlarını da Batı'nın modern olarak adlandırarak tutsaklaştırdığı sistem yerine kendi tarihimiz, kültürümüz ve geleneğimiz ile yeniden inşa etmemiz gerekmektedir (Kalın, 2020, s. 117). Aydınlanma çağı sonrasında oluşan modernizm tüm toplumları derinden etkilemiştir. Modernizm ile aklı merkeze alan birey sorgulamaya ve tarafsız olarak düşünmeye başlamıştır (Kalın, 2020, s. 119). Bu durum eğitim ve eğitim politikalarının da artmasına ve halkın bilinç düzeyinin arttırılması ile sonuçlanmıştır. Sorgulayan birey siyasi aktörlerin verdiği kararları ve yaptırımları da incelemeye başlamıştır.

Dolayısıyla toplum artık hak ve yetkilerini bilerek hareket eden kolektif bir bilinç etrafında toplanmıştır. Modernizm, hukuk, özgürlük ve eşitlik kavramlarıyla toplumda bulunan farklı etnisiteye sahip bireylerin haklarını da hukuki açıdan güvence altına almıştır (Kalın, 2020, s. 121). Özgür düşünce ortamları yaratarak toplumda bulunan farklı seslerin duyulmasında etkili olmuştur. Bununla birlikte bireylerin korkusuzca düşüncelerini seslendirebildiği bu sistemde ekonomik açıdan da birçok gelişme yaşanmıştır. Yeni icat edilen üretim araçları ile tarım toplumundan endüstri toplumuna geçiş yapılarak

toplum modernizme uyum sağlamaya başlamıştır. Modernizm tüm etkileriyle Avrupa'nın dışına çıkan ve tüm dünyaya yayılan büyük bir dönüşüm olmakla birlikte özellikle aydınlanma çağı ile Rönesans ve Reform hareketleri bu dönüşümün gerçekleşmesini hızlandırmıştır (Kalın, 2020, s. 122). Bu noktada modernizm rasyonalizme ve gelenek karşıtlığına vurgu yapmaktadır. Aydınlanma düşüncesinin temelini oluşturan rasyonalizm modernitede de varlığını sürdürmüştür. Modernizmin yeni bir düşünce olmasından dolayı eski ile bağını koparması gerektiğinden dolayı modernizm gelenekle olan bağını koparak kendinden önceki çağları karanlık çağ olarak betimlemiştir (Kalın, 2020, s. 124). Zihinlerde oluşturduğu yargılar ile bireyler modernizmden önceki dönemi karanlık ve kötü bir çağ olarak benimseyerek modernizmin güçlü bir şekilde var olabilmesi için daha önce denenmemiş ve kimse tarafından uygulanmamış, geçmiş ile bağını koparmış radikal bir değişim olarak tasavvur edilmesinden ileri gelmiştir (Kalın, 2020, s. 126).

Tüm bunlar ile Avrupa'da ortaya çıkan avrupamerkezci görüş tüm toplumların zihin dünyasını Batı'ya göre yeniden şekillendirmiştir (Kalın, 2020, s. 128). Zihinlere yerleşmiş olan kalıp yargılar günümüzde dahi düşüncelerimizi etkileyerek avrupamerkezci bakış açısıyla bakmamıza neden olmuştur. Tüm medeniyetler zaman içerisinde değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Ancak toplumların ileri ve gelişmiş olarak adlandırılmasında Batı'nın medeni olma ölçütleri esas alınmıştır. Dolayısıyla Batı'nın zihinlerde oluşturduğu yargı sadece Batı medeniyetinin modern olduğu ve gelişmiş bir medeniyet özelliği taşırken diğer medeniyetlerin gelişmediği, despotik ve irrasyonel olduğu yargılarını taşımaktadır (Kalın, 2020, s. 129). Batı bu yargıların ekonomi, teknoloji ve siyaset ile kanıksanmasını sağlamıştır. Medya ve diğer iletişim araçları ile yapılan haberlerde de Batı üstün ve yenilikçi haberlerle anlatılırken diğer medeniyetler savaş, terör ya da şiddet gibi olumsuz biçimlerde tasavvur edilmiştir. Bu durum medenileştirme düşüncesi altında Batı'nın diğer devletleri sömürgesi haline getirmesi ile sonuçlanmıştır (Kalın, 2020, s. 131). Siyaset, ekonomi ve sanat gibi birçok alan Batı'nın düşünce tasavvuru ile şekillenmiştir. Öyle ki toplumlar artık modernleştiğini düşündükçe tutsaklaşmaya başlamıştır. Günlük hayattaki işleri modern sistemin yarattığı işler ile doldurarak bireyin her anında kontrolü elinde bulunduran bir yapıya dönüştürmüştür.

Modernizmin bu noktadaki özgürlük düşüncesi tamamen yanılsamadan ibarettir. Bunun nedeni bireyi özne gibi göstererek nesneleştiren ve her şeyin kaynağının bireyde toplandığı görüşünden ileri gelmektedir (Kalın, 2020, s. 133). Birey artık kendini tüm olgulardan üstün gören ve yarı ilahlaştırılan bir konuma evrilmiştir. Modernizm, gelenek ve din ile olan bağını bu şekilde koparmıştır. Bireye yüklenilen anlam ve üstünlük düşüncesi en sonunda yaratıcının ve dini inançların geri plana alınması ile sonuçlanmıştır. Bu yaklaşım çeşitli söylemler ile hayatın her alanına dâhil edilmiştir. Bu noktada medeniyet anlayışı da Avrupa'ya göre anlamlandırılmıştır. Geçmişten günümüze kadar zihin dünyamızda oluşan avrupamerkezci bakış açısına dair fikirlerin varlığı kendi medeniyet anlayışımızı da Avrupa'ya göre değerlendirmemize neden olmuştur (Kalın, 2020, s. 135).

Tüm bunlarla birlikte modernite akla karşı rakip olabilecek din, gelenek ve tarih gibi manevi itibarı yüksek olan değerleri bir kenara bırakarak yeni bir düşünce tasavvuru oluşturmuştur (Kalın, 2020, s. 137). Bu bağlamda akıl kavramı tarih ve zaman içerisinde diğer araçlarla birlikte hareket eden bir organizmayı oluşturmaktadır. Modern Batı medeniyetinin aklı mutlaklaştırması postmodernitenin

doğmasına neden olmuştur (Kalın, 2020, s. 139). Modern batı medeniyeti postmoderniteyi ise işlevsiz ve izafi bir hale getirmeye çalışmıştır (Kalın, 2020, s. 141). Bu noktada dengeli bir düşünsel bağlam ile felsefi bir çerçeve inşa etmek gerekmektedir.

Modern çağ iyi, doğru ve güzel olarak tanımlanan ve estetiğin içinde bulunduğu yapıyı sarsarak medeniyete farklı bir boyut getirmiştir (Kalın, 2022, s. 23). Günümüzde iyi olarak değerlendirilen düşünceler iyi olmayabilirken doğru ya da güzel olarak tanımlanan tasavvurlar da zıt bir biçimde yaşama dâhil edilmiştir (Kalın, 2022, s. 25). Modernite ile oluşan kapitalist düzen ile birey artık kişisel çıkar ve menfaatlerine yönelik yeni düşünce yapıları geliştirmiştir (Kalın, 2022, s. 27). Bireylerin bu şekilde düşünmesinin temelinde ise ekonomik kaygılar ve modern çağın dayattığı zorunluluklar yer almaktadır. Birey aldığı kararların mantıksal ya da rasyonel çerçevede olup olmadığını kâr maksimizasyonuna ya da kişisel çıkarına sağladığı fayda ile ölçmeye başlamıştır (Kalın, 2022, s. 30).

Tüm bunlar toplumun geçmişten gelen ahlâk yapısında yozlaşmalara neden olmuştur. Doğru olarak kabul gören düşünce yapıları varlık ve anlam yerine matematik ile birleştirilmiştir (Kalın, 2022, s. 33). Oysa birey günlük istek ve arzularının ötesinde bir canlıdır. Bu noktada modernite varlığa sadece ölü bir maddeden ibaret olduğu anlamını yüklerken bireye ve topluma ise tüm mânâları yüklediği yeni bir kutsiyet yaratmaktadır (Kalın, 2022, s. 35). Modernite, evreni ve kâinatı anlamdan yoksun bir madde olarak vurgulamaktadır (Kalın, 2022, s. 38). Dolayısıyla bireyi evrenin merkezinde yer alan özne olarak konumlandırmaktadır. Öte yandan modernizmin yeni bir başlangıç yapabilmesi için kendinden önceki felsefi ve siyasi düşünceleri yıkarak gelenek ile geleneksellik anlayışını da yıkması gerekmektedir. Bireyin gelenek ile olan tüm bağlarını koparmasını sağlayarak yeni bir toplum düzeni inşa etmiştir. İnsanın ve toplumun geleceğini modernite ile yeniden biçimlendirerek geçmiş kültürü, tarihi ve diğer manevi değerlerini göz ardı eden bir sistem kurmuştur (Kalın, 2022, s. 40). Modernite anlayışının Batı'ya göre şekillenmesi toplumların her davranış ve tutumunda yönünü Batı'ya çevirmesi ile sonuçlanmıştır. Modern olabilmek için Batı'yı kendine örnek alan toplumlar bir süre sonra Batı'nın taklitleri haline gelmiştir (Kalın, 2022, s. 43).

Batı, zihin dünyalarını modernite ile o kadar çok etkilemiştir ki bireylerin günlük konuşmasından kıyafetlerine ve sanat anlayışına kadar birçok unsur Batı'ya göre yeniden yapılandırılmıştır (Kalın, 2022, s. 45). Bu durum toplumların medeni olarak tanımlanmasında etkili olduğu gibi barbar, geri kalmış ya da gerici olarak küresel sistemde tanınmasından ve ekonomik açıdan gücünü arttırması ile ilişkilidir (Kalın, 2022, s. 48). Geleneğin insanı tutsak bir hale getirdiğini bireye aşılayan modern düşünce özgürleşmenin önündeki engeli gelenek olarak göstermekte ve gelenek kavramını geri plana almaya çalışmaktadır (Kalın, 2022, s. 50). Oysa gelenek olgusu dinamiktir ve kendisine yüklenilen anlamlarla akış içerisinde yeniden anlam kazanmaktadır (Kalın, 2022, s. 52).

Gelenek engellendiği ve geri plana alınmaya başlandığı zaman kendi içinde erimeye ve yok olmaya başlamaktadır (Kalın, 2022, s. 55). Bu hususta modernitenin geleneğe dair yarattığı algıların yıkılması gerekmektedir. Geleneğin topluma sunduğu imkânlar ile özgürlük ve özgünlük kavramları bir araya getirilip yeniden yorumlanarak değer kazanmaktadır (Kalın, 2022, s. 57). İlerleme ve gelişme modernitenin dışında gelenek aracılığıyla da sağlanabilmektedir. Modernitenin yarattığı özgür toplum tasavvuru ancak insanın asıl manevi değerleri ile yükselebileceğini ve özgür olabileceğini idrak etmesiyle

başlamaktadır. Gündelik istek ve arzular yerine bireyin ruhunu besleyen din, gelenek ve diğer düşünce yapılarının yeniden tanımlanması ve idrak edilmesi ile özgürlük ve gelenek arasında oluşan çatışma sona ermektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, İbrahim Kalın'ın Modern Medeniyet Tasavvuruna dair oluşturduğu düşünce sistemlerine yer verilmiştir. Kalın, Modern Batı Medeniyetinin zihinlerimizde oluşturduğu yargılara vurgu yapmaktadır. Çalışmada, ilk olarak modernizm ve medeniyet kavramlarının tanımlarına yer verilerek birbirleriyle olan ilişkileri incelenmiştir. Tarihî geçmişe baktığımızda Batı'dan daha ön planda olan İslâm medeniyeti felsefi, ilmî ve ekonomik açıdan çağın oldukça ilerisindeyken iç karışıklıklar ve ihtilaller sonucunda durağanlaşmaya ve gerilemeye başlamıştır. Bu noktada Batı hızlı bir şekilde ilerlemeye başlayarak Avrupa'nın dışına yayılan köklü bir değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Özellikle aydınlanma çağı sonrasında oluşan Rönesans ve Reform hareketlerinin de etkisiyle Batı teknik ve bilimsel açıdan daha çok ön plana çıkmıştır. Bir süre sonra modernlik ve medeniyet düşüncesi Batı ile tanımlanmaya ve değerlendirilmeye başlamıştır. Oysa medeniyet kavramı oldukça geniş bir kavram olmakla birlikte toplumların bakış açılarına göre şekillenmektedir. Batı'nın oluşturduğu modern medeniyet tasavvuru devamında birçok ülkenin sömürgeleşmesine ve kendi manevi değerlerini unutmasına neden olmuştur.

Çalışmanın devamında ise medeniyet ve medenilik üzerinde değerlendirmeler yapılarak İbrahim Kalın'ın düşünce sistemlerine göre Modern Batı Medeniyeti Tasavvuruna yer verilmiştir. Toplumlar kendi fikrî tasavvurlarını, öz benliklerini ve değer yargılarını medenileşme misyonu altında kaybetmeye başlamıştır. Hâlbuki farklı ve çeşitli kültürlerin varlığı medeniyeti besleyen unsurlar arasında yer almaktadır. Etnik ve geleneksel motiflerin rafa kaldırıldığı modern çağda birey bir cisim haline dönüşmüştür. Bu durum hem yozlaşma ile yabancılaşmayı hem de bireyin ve toplumun varlığını idrak edebilme çabasında savrulmayı beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla modern medeniyet tasavvurunun bireye dayattığı imajların ve düşünce yapılarının değişmesi gerekmektedir. Medeniyete ilişkin yeniden bireysel ve toplumsal sorgulamalar yapılması gerekmektedir (Kalın, 2020, s.265). Modernitenin oluşturduğu öteki algısının yıkılarak daha kapsayıcı barış ve huzurdan yana olan bir medeniyet tasavvuru oluşturulması gerekmektedir (Kalın, 2020, s. 267).

Batı düşüncesinin dışında gerçek bir medeniyet düşüncesinin oluşturulabilmesi için modernitenin oluşturduğu sahte kimlikler ve imajlar kaldırılmalı ve bireylerin önce medeni olabileceği daha sonra ise kendini evrenin merkezinde gören yarı-ilah düşüncesinden vazgeçmesi gerekmektedir (Kalın, 2020, s. 268). Tüm bunlarla birlikte birey anlamını ve varlığını idrak ederek yeni bir medeniyet anlayışı oluşturmalıdır. Bu noktada Kalın, toplumların modern ya da barbar olarak değerlendirilmesinde ekonomik koşulları geri plana alarak toplumun elinde bulunan imkânları insanlığın faydasına ya da zararına göre hangi amaçlarla kullandığına göre bir değerlendirme yapmaktadır.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma etik kurul izni gerektiren bir çalışma grubunda yer almamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

Acar, M. S. (2003). Medeniyetler çatışması mı, menfaatler çatışması mı?. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *18*(2), 33-42.

Altıparmak, Ö. F. (2013). Hilmi Ziya Ülken'in İslâm felsefesine yaklaşımı. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 29*(29), 105-119.

Aslan, S., & Yılmaz, A. (2001). Modernizme bir başkaldırı projesi olarak postmodernizm. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *2*(2), 93-108.

Demir, Y. (2001). *Modernizmden postmodernizme geçiş sürecinin dinamikleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kalın, İ. (2004). Roots of misconception: Euro American perceptions of İslam before and after September 11. In J. E. B. Lumbard (Ed.). *Islam, fundamentalism, and the betrayal of tradition: Essays by western muslim scholars* (pp. 143-187). World Wisdom, Inc.

Kalın, İ. (2007). İslâm ve Batı (17. Baskı). İsam Yayınevi.

Kalın, İ. (2020). *Barbar, modern, medeni* (3. Baskı). İnsan Yayınevi.

Kalın, İ. (2020). *Perde ve mânâ* (2. Baskı). İnsan Yayınevi.

Kalın, İ. (2022). *Gök kubbenin altında* (1. Baskı). Mecra Yayınevi.

Kurt, A. (2008). İslam ve geri kalmışlık sorunu. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *17*(2), 73-93.

Ricoeur, P. (1965). Universal civilization and national cultures. *History and Truth (Evanson: Northwestern Universty Press)*, 271-284.

Said, E. (1998). *Oryantalizm*. Nezih Uzel (Çev.). İrfan Yayınevi.

Üregen, A. (1998). Medeniyet kavramında yeni tartışmalar: Medeniyetler çatışması mı?. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (25), 39-57.

Yıldırım, M. (2020). Rönesans ve reformasyon. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 184-210.

Yüksel, M. (2014). İslamofobinin tarihsel temellerine bir bakış: Oryantalizm ya da batı ve öteki. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *72*(1), 189-200.